

Swappawara Järngrufwor, som 5^{1/2} mil längre up på samma trakt äro i sednare år uptagne. Sedan koppargrufworne derinwid utgådt har detta Järnmalmibrott blifwit yppadt, med god malm ehuru något kallbräckt, så at deraf som sadet endast tages något til blandning för Jonuswando och Tornesors Masugnar. Strecket som går genom berget, och på des Nord Östre ända, har 50 à 60 grad. stupande pall af 40 famn. högd, som wisar sig i dagen ren til 100 al. bredd och 1000 al. längd, ända ned i foten, hvars jämna halt är 50 til 60 proc. ehwar man i dagen will uptaga stenar at försöka. (h) Järnmalmens anledningar träffas eljest på åtskillige ställen i negden, (i) äfwen andre Malmsynd, som dock
ej

ware och arbetare. Som förut är anfördt har Råneå eller Meldersteins bruk ock eget Ting.

(h) Uti Rinmans Bergs Lex. p. 908 anföres äfwen Jonuswando och Swappawara berg med rik järnmalm för öppen dag. Denna Swappawara järnmalmigrufwa kallas Lovise berg och brytes äfwen i dagen.

(i) Uti Rinmans Lex. p. 1048 nämnes Koppar Lazur ifrån Skangliwari som jämte 40 til 60 proc. Koppar hållit 10 lod Silfwer på Centnern. Bromells Mineral. och Linné Regn. Lap. wisa de flästa bergarter i denne Lappmark. **Magnetsten** fås wid Jonuswando. Bruks Patr. Steinholtz hade en stor samling deraf, större til 10 Låsp. Wigt, som i Torneå brand 1762 geck förlorade. Profess. A. Celsius gjorde flere försök 1736 här i orten med Magnetsten. Sfr Brom. Miner. p. 63. Karrowari järnkes omnämnes i Tuneld p. 128. **Marmorbrott** finnes ock i orten, Wouswari med blodröd och Kittila med Röd hwit och grönagtige strimor. (Gyllengr. Ann.) Om Brynstenar wid Wirjaur trä-

ej ännu blifwit försökte. (k) Men utom desse som fånnas i Denne orten och någre som ännu äro dolda, (l) finner man här de 2 största malmsberg i riket,

Kieruna och Luotzawara eller nu mera **Konung Gustafs stätt och Prins Carls Stora Malmberg.** (m) De ligga ungef. 2 mil i

R 5

wester

stätt, wid Wolosjodi hytta m. m. nämnes i Baron Hermelins Intrådes tal 1771 p. 23. Om Röd Ochra wid berget Nåwara ses ib. p. 27. Smergel wid Luotzawara p. 28. Munkiswärd skal fås wid Sagatsjerwi (Brom. p. 12) derom ses ock Hermelins Intr. tal p. 36. Berggrönt med 18 proc. Koppar i Swappawara Brom. 65. Gediget Guld såges 1742 wara träffat i Swit quartz wid Swappawara (Colliander de Adelfors p. 6). I et berg nära Torne träsk skall finnas Berg Cristall.

(k) I negden här omkring skola ock flere malmanledningar fordom varit bekante. Paktowara i Enontekiö har wisat Silfwer malm och Åsbest, åfwen Antimonium (Tuneld p. 130). Senisjoro wid Kettila och Kauswono emot Norrska gränsen anföras ock ibland äldre Koppar malmsstref. Kannawari Kopparstref emot Westerhafwet ansågs 1697 såsom på Norrska sidan (se 12 S. Carl XI hist. p. 140) 20 mil från Swappawara men på skoglös ort.

(l) Här som i andre Lappmarker talas om förborgade malmsberg, hwilka Lapparne ej wilja utwisa i fruktan at derigenom med bruks arbete och förslor mera beswäras. Ibland sådane gifningar nämnes Galaswuoma, wester från kyrkan, som såges hafwa Silfwer malm. Någre bönder ifrån Öfwer Torneå med en Lapp gjorde åfwen der fåfänge försök för någre år sedan.

(m) Om desse förunderlige fjällberg eller malmsynd, se Lands H. Tilas Prælid. tal (i R. W. A. H. 1765 p. 79) som såges helt och hållit bestå af Särnmalm. Uti

wester från Juckasjerswi kyrka ungefär 10 mil ofwan om Jomuswando, men i samma sträcka emellan Torneå och Calix Elfwar ungef. 34^{1/2} mil ifrån Torneå Stad. Dessa höga berg wisa i dagen flere gånger med rena och ymnoga malmtäckter, och äro yppade först på detta Sæculo, ehuru ännu för aflågsenheten litet nyttjade. Då Præsid. Baron Gyllengrip 1736 dem besåg, blefwo de först nämnde Konung Fredrics och Drottning Ulrica Eleonore berg, men hafwa sedan fått namn af Konung Gustafs och Carls berg. (n) I förstnämnde eller Gustafs, kan malmens strykande gång utan minsta betäckning åskådas öfwerst, efter 1736 års relat. til 4000 aln. längd, men skall wara mycket större, utom desz at perpend. högden gör öfwer 100 aln., med idel malm, som ifrån bergsfoten alt i dagsforpan håller 60 å 70 proc., år til utseende blå och i tätthet lika med Danmora malmen, men synes wid någon brytning blifwa rikare. (o)

Prins

Bergmans wärldsbefrifn. 2 d. p. 106 nämnas de belågne i Witeå Lappmark, som är Tryckfel. I Tunelds Geogr. p. 132, tages Kirunawara til 4200 aln. långt och 3 å 400 aln. bredt malmostreck i dagen, til 66 pr. och såges lika Persbergs malm. Luosawaras malmostreck utfattis i dagen til 175 aln. längd och 100 aln. bredd til 62 pr. hålt, til likhet med Grangårds malmen, enl. Baron Gyllengrips relat.

(n) I Rinmans Bergw. Lex. p. 756 nämnes Kerrenuware för Kon. Fredrics och Luosowara Drottin. Ulricas berg men heta nu mera Kon. Gustafs och Prins Carls berg.

(o) Dessa 2 malMBERG beskrifwes ock i Tunelds Geogr. p. 132.

Prins Carls el. Vuotzawara $1\frac{1}{2}$ mil derifrån, afskildt genom Lofajauri sjö, som faller åt Torneå Elf, är måst af lika högd, men för någon betäckning af jord och skog ned wid foten, icke så widsträckt til utsigt med malmsträckningar, hwilka dock af deras strykande gångar synes wara sammanhängande under sjön i halft fält. I bergets södra ända mot sjön, finnes en myckenhet af berget lofad malm i stora klyftor utan-något gråberg. Af detta Vuotzawara bergets malm, började Bruks Patron Steinholtz taga något til blandning wid Jonuswando och Tornefors masugnar, åfwen låtit der försöka, at ensamt blåsa af samma malm, som gifwit et hel grof grått tackjärn, hwaraf blifwit et mycket godt stångjärn. (p) Af Kungsbergsmalmen har ock proffsmåltningar skedt som gifwit et hwitt tackjärn tjenligt til valon smide. (q) På sidan om dessa 2 stora malmfält, ligger det 3:dje eller

Saukiwara i sednare är uptäckt, som fått namn af Prins Fredric, men samma malm är af blodstens art. (r) Dessa 2 förstnämnde ärestoder

(p) Vuozowara nu Carls malmen är godartad och lättgången.

(q) Kungsmalms tackjärn har liknat nog Danmora järnet, med den hårdhet, at deraf (som hårdat stål) kunnat tåljas, det deraf smidde stångjärnet blir mycket mjukt, malmen åfwen lättflytande och utan oart. En del stenar af desse malmer hafwa under Kostugnen smält sig utanpå til rent järn som et Aggskal, hwilka med deß sönderflärande hållit tilhopa och låtit flere gånger böja sig fram och tillbaka utan at brista.

(r) Saukiwara ligger närmare Galix Elf och är mindre än de andra.

i norden, åga nåppeligen sin life i werlden, och kunna billigt anses för en af Rikets skatter, ehuru för deras aflågsenhet i en ödemark ännu ej til sårdeles nytta, men så torde wål med framtiden, om flere upodlingar blifwa här möjlige, och flere 100 qvadr. mils ödeland (s) kunde mera bebbyggas, desse malmsynd komma landet til båt tre gagn, sårdeles som wattuleder, skog och strömfall i negden icke fela. (t) Om ej naturen, Climat och andre orsaker hindrat, hade här ock redan större inrättningar skedt, men ännu är ej widare kommit än at til desse malms synd bruk, det fordna kopparsyttställe wid Wuolosjocki blifwit utsynt, och 1772 privil. til Masugnsanläggning, som fått namn af Sophiæström, 1¹/₂ mil ofwan om kyrkan. (u) Under

(s) Utom Sopperå nybygge 6 mil til Öster från Juckasjerfwi, Wittangi 6 mil i Söder, Kurrawara 2¹/₂ mil i Norr och Swappawara 3 mil S. ost är ej annat än ödemarker innom denna församling.

(t) Både Galix och Torneå Elfwers grannskap gifwa tilfälle af strömfall, åfwen som i negden flere fall och anledningar äro til wattuwärks anläggning, och nog tilfälle efter Ångslågheter.

(u) Ett annat Masugns ställe Albertinæ forß kalladt för Swappawara skall ock wara wid Långafiske bruk utsynt, 4 mil nedanom kyrkan wid Torneå Elfs strand. S. W. sida, åfwen Liljenforß wid Skolare Elfwen m. m. ses W. B. S. p. 264, för andre malmsynder under samma bruk. Wid Wuolosjocki bådt wid Torneå Elfs norre strand, har 2 gångor warit kopparsyttor, den 1:sta af Kengis egare bygd i förra Sæculo, den sednare af Nils Pet. Fougt upslatt 1750; detta nya masugnsställe ligger 1¹/₄ mil från Wuosawara.

der tiden har ock tilförene varit brukspredikant wid Grufworne, men icke nu mera. (x)

Kopparwårket i denne Lappmark, som efter Swappawara grufwors uptågt af en Lapp Olof Tolk 1654, började anlåggas (y) har i början blifwit drifwit med någon fördel, men sedan aftagit, och är nu måst förlagt. Det yppades först 3 mil S. O. eller nedan om Lucasjerfwi kyrka, 32 mil ifrån Torneå eller $12\frac{1}{2}$ mil från Kengis, åfwen på den smala landssträckan emellan Torneå och Calix Elfwar, ungef. 1 mil från hwardera belågit. Malmen war i början rik och gifwande, bestod af brunagtig, rödblå och hwitagtig Laxur som hölt 50 til 70 proc. och en ljusblå som gaf 80 proc. således den måst gifwande i landet. (z) Flere skärpningar och Grufwor woro då

(x) Uti Renftiernors (Mommars) Adelsbref 1669, v. Stiernman N:o 818, nämnes ibland deras förtjenster, at de med egne medel hållit Präst til Lapparnes undervisning, sådant war wäl i synnerhet wid Kengis, men så har Prästen därifrån wiða tider besökt Swappawara, ehuru samma trakt ock varit under Lucasjerfwi sedan der blef Pastor. Jonuswando har deremot altid stått under Brufs-Predikantens wård wid Kengis. Se W. B. S. p. 246.

(y) Emellan Koppargrufworne och Järnmalms brotten i Swappawara är ej et stenkast, derifrån är til Kopparhyttan $\frac{1}{4}$ mil; mer än en hytta såges ej varit der anlagd utan den 2:dra wid Wuolvsjöck. Sedan Swappawara Kopparwårk med fl. ödelades, har flere år blifwit brutit wid Sarkiråfwa $\frac{1}{2}$ mil härifrån, med Br. Patron Steinholtz kostnad, men samma anledning geff ock sedan ut.

(z) Om Swappawara och Schangliwara se widare Bro-

då i början arbetade. (a) Smältproceffen behöfdes då så fort och lindrig, at malmen som endast på en ugn eller kallrost blef bränd smältes der-
 efter straxt til koppar, då endast Trutssten, som
 efter utslagen endast stadnade ofwan på koppar-
 galtarne,

mells Miner. p. 63 & 83, afwen Baron Tilas Præf. tal 1765 p. 79 som nämner Skangeli fjäll med mycken Koppar Lazur i järnbindige Geschicer, och Swappawara likaledes af rikaste Lazur och kopparmalm, nämnes och i N. Fiellströms Diff. de Cultura min. Lapp. 1770 p. 12, it:m Tuneld p. 131.

- (a) Efter Lagman Bures undersökning 1691, hafwa följande Grufwor varit uptagne närmast Norr på Swappawara, neml. **Lilla Norrgrufwan** uptogs 1665, öde 1670; **Stora N.grufwan** 1657, öde 1681; **Storgrufvymningen** 1666, beswårad af fall och stjelp, öd-lagd 1669; **Storgrufwan** 1656 til 1674; **Mellan-grufwan** ifrån 1672 til 1675; **Södre Gr.** 1657 til 1680; **Westre** eller **Jons Ols** ifrån 1667, igenföll 1674, **Lilla Södre** 1673, inståld 1675; **Lilla Rymningen** 1674 til 1676; **Grels grop** uptogs 1674, bröts i 2 år. Bakom Storgruf. wind begyntes arbetet 1673 men sants brun järnbunden malm, på norrsidan berget löst, men på andre sidorne fast, åntel. stadnade alt wid järnmalm, som och i dagen up i brådden wisar sig. Om denne 1691 års förrättning se Handl. til Kon. Carl XI:s historia 12 d. p. 58 & 137 som nämner om några 100 Stk tilwårkning i början, och säger at grufworne då i 18 år legat öde, men då åter med säfre-arbete ur Gråhwarp blifwit begynt, och såsom p. 256 i W. B. S. berättas, wårket 1699 updrogs den då privil. Bergsl. Societeten til disposition. Uti Tunelds Geogr. p. 131 upnämnes flere Kopparmalms anledningar här i orten, neml. **Raggiswara** och **Wunkowara**. Utom Swappawara brotten hafwa de öfrige kopparmalmsanwisingar ej gått djupt och derföre snart förswunnit.

galtarne, blef bränd i ny smältning. Tilwårkningen skall en tid gådt til 800 sk^{er} om året. (b) 2 kopparkhyttor blefwo först anlagde $\frac{1}{4}$ mil nära Swappawara Grufwor, men sedan Malmsångsten der minskades och på sina ställen utgeck, blefwo nya försök gjorde, längre bort på flere ställen såsom jämte Torneå träsk wid Raggiswara berget och Skangeli, hwarest någon tid malm bröts, och bygdes dertil hytta wid - Wuolosjocki $1\frac{1}{2}$ mil ofwan om Tuckasjerfwi, som någre år war i bruk, men sedan ödelades, och är nu det nya masugnsställe der utsedt. (c) Större deln koppargrufwor som redan på 1670 talet woro 40 til 50 famnar djupa och ödelagde, stå nu fulle med watten, flere försök äro dock i sednare tider der i mindre skärpningar gjorde, men den koppark som ibland fåttts,

(b) Efter Præsid. Gyllengrips relation 1736 skall årl. koppartilwårkningen wid Swappawara bestigit en tid til 6 à 800 sk^{er} om året. Af Bergs Coll. rel. 1697 (Carl XI:s hist. 12 st.) ses at det i början gifwit god afkomst, och efter Bromells Miner. p. 83 rikhaltigast i landet. Til kopparkwårksdriften erhöit Herrar Mommor första privileg. 1654, då Swappawara uptogs. Wårkets öde nämnes widare i R. Bergs Coll. Riksd. relat. 1769 p. 70 &c.

(c) En kopparkhytta wid Swappawara är ännu i behåll, hwarest i sednare tider ibland 8 à 9 och stundom 4 til 5 sk^{er} rå koppark blifwit tilwårkad, som sedan förts til Alvestad at gåras. Enl. Kongl. Bergs Coll. Riksd. relat. 1771 p. 37 har Swappawara tilwårkn. blifwit 5 sk^{er} och 1770 endast $4\frac{1}{2}$ sk^{er} koppark, måst arbete af Sårting ur gamla hwark wid de ödelagde fordna rikhaltige grufwor, der nu ej mer finnes.

fått, har ej varit Swarande emot kostnaden. (d) Här bor ännu en Gruffogde, som har upsigten, och arbetas något i wiså skärpningar omkring gamla grufworne, för Kengis bruks egares råfning. Andre hafwa ock försökt med koppargrufworne i orten, men uphört. (e) I bland andre woro ock Wittangi koppargrufwor i Hembaswari 3 mil ifrån Swappawari en tid lönande, de uptogos 1668 och bygdes hytta 1669, men brukades endast till 1671 och erhöles 50 skå koppar, hyttan afbran och Malmen öfswergafs, som ej stod i någon gång. Magnawara, Olnawara och Råswawara blefwo åfwen brutna 1674, men måste lemnas

(d) Kurra-Karo-Hauwara, Själawappi med fl. anledningar, blefwo med Prost. i Torneå Abr. Fougts kostnad några år på 1750 talet försökte, genom Bruks förvaltaren Nils Petr. Foug, som ock anlade Wuolosjocki hyttan, men förlust wid driften föranlåt honom lemna wärket till Br. Patr. Steinholtz, såsom då innehafware af de andre koppargrufwor. Bruks Patr. Steinholtz har i sin tid på fläste ställen gjordt försök i gamle Slagghwarp och eljest.

(e) Swappawara drefs först af Mommor till 1670 och låg öde till Participant. tid eller då Bergsl. Societ. 1699 inrättades. Dock stodo gamle grufworne då wid Swappawara fulle med watten, och börjades då der med nya försök, åfwen som wid det då påfundne nya Stället Schangeli wid Torneå Elf, hwarifrån malmen fördes till Wuolosjocki då anlagde smälthytta; 1739 uptogs Smedgrufwan som drefs till 30 samnar och ödelades 1757. Ifrån Bruks Patron Steinholtz tilltråde 1745 har många försök gjorts annorstådes. Wid Särkiwara har ifrån des brytning 1756 till 1764 der wunnits 30 skå koppar. Se widare K. Bergs Coll. relat. 1769 p. 71.

nas som intet säkert stref gafs. (f). Bergsting hålles merendels årl. wid Swappawara kopparkwark i Febr.

Märkwärdigheter äro i öfrigit inga särdeles i denna orten. Handaslögder idkas här ganska litet af Nybyggarene, deras måsta tid går bort i fiske och skogsfänge; barnen, i brist af skolor i ungdomen, wänjas til Lättja, och uträtta föga något innan de bli så store at de kunna gå på slogar och fisken; ingen handtwarkare finnes, knapt en smed i socknen; qwinsolken spinna ull och deraf wäfwa wallmar, sticka tröjor och strumpor. Lin och Hampa som köpes af de handlande nyttjas något til wäfnad, men måsta hampa til not och fiskenåt. Då Nybarne 1717 ströfwade i Westerbottn alt up til Kengis, flyktade många ifrån Torneå stad och socknar til denne Lappmark. (g) Wid Paitas jerswi 5 mil Wester från kyrkan hade samma flyktingar då anlagt en Jordwall eller 3 alnar tjock ringmur, der innom de tänkte förswara sig. En förmögen Handlande Torfast Abrams-son från Torneå bestod dertil kostnaden, och ses

Q

ännu

(f) Schangeli koppargruswa skall wara uptagen 1696 af en Lapp benämnd Junte, som dömd til Gatulopp af Judasjerswi tingsrätt, upgaf detta fynd och undgeck straffet. Ligger i Tingwara trakt 3 mil från Torneå träsk, 1 mil S. W. ifrån Fjällryggen. Berget 22 famnar på Öster, och på de öfrige sidor 7 famnar med en slutning af 45 grad.; längd är 70 och bredd 40 famnar (efter et mät i Teflinke Saml. & Gyllengrips Ann.).

(g) Se West. B. S. p. 232 & 257.

ännu lemningar deraf. Lappmarken har likväl då som eljest varit friad från fiendliga infall. Ut här i fjällsjöar deromkring ingen skog finnes, likväl är på sjöbottn fundne rötter af trån år redan anført. (h)

Enontekis Pastorat. (a)

Förut Annex til Juckasjerfwi 12 mil längre Norr eller N. Ost belåget, blef som redan är sagt, 1748 et särskildt Pastorat, och stänges i Norr och på Norrska sidan af Kautokeino (b) men på östra möter Kemi Lappmark eller Enari och Kittila Tingslag, samt der nedanföre S. O. öfwer Torneå med Muonioniska trakten. J. S. W. ligger Juckasjerfwi. Socknens längd efter vågarne tagges til 20 mil men efter dess sträckning til 14 mil, och

(h) Derom berättas W. B. S. p. 321 til bewis at här ock fordom måst varit mera skogrikt eller at fordom vårt skog på högder som nu äro bara. Skogeldar hafwa ock här ödelagt trakter som för hårda och kalla wintrar aldrig sedan fått skogvärt igen.

(a) Framl. Kyrkoh. J. Turdfjell och Kyrkoh. Dan. Engemark hafwa ökat desse anmärkingar.

(b) Se derom p. 123. Kautokeino bestod af 3 byar, Kautokeino med 38, Mwiowara med 22 Lappmän, der Upbörds-, Tings- och Marknadsplatsen war; Deno hade 4 Lappland. Kyrkan war bygd 1673. Utsjöcki war der under Annex til 1746. Det beskriws i Doct. Högstr. Lappm. S. p. 230 såsom Norr om Fjällryggen eller Landtryggen belåget.

och widden ungefär til 110 qvadr. mil. (c) Som Chartan utwisar går denne sockn med en kil af 2 til 4 mils bredd någre mil up emot Utsjocki emellan Norrige och Kemi Lappmark. (d) Polhögden wid kyrkan är 68 gr. 30 minut. (e)

Riksgränsen som börjar för denna Lappm. sockn wid Rostosund (f) går i flere krökningar til Haldefjäll i Norr, men wiker der af med flere buckter åt Öster til Beldowaddo, efter sista gränse tractaten, och som sagt är, skiljer Kautokeino ifrån denna Lappm., sedan går Linien vidare åter Norr åt uti flere krökningar, måst efter Teno Elfwen up til Utsjocki. (g) Namnet är förmodl. af finska
 § 2 ordet

- (c) Efter den inwände sträckning Riksgränsen får wid Haldefjäll til Urtawara, kan bredden endast tagas til $6\frac{1}{2}$ mil, då en udde lemnas mot Kemi Lappmark af 18 til 20 qvadr. mil. Kyrkoh. Engelmark tager längden efter sträckningen til 20 och bredden $7\frac{1}{2}$ mil, men areale widden til 150 qvadratmil.
- (d) Utsjocki som ligger i Torneå Lappm. räknas nu med Enari til Kemi.
- (e) Skilnad i Polh. mot Sucasjerfwi är i Enontekis 39 min. Öfwer Dir. Marelius har 68. $28\frac{1}{2}$ och Hellant 68 gr. 30 min. för denne Sockn (R. W. A. S. 1772 p. 16).
- (f) Ifrån Rostosund i Riksgr. der Sucasjerfwi möter til Haldefjälls krökningen, kan wara ungef. 12 mil, krökningen til Beldowaddo ungef. 20 mil (emot Kautokeino), sedan blir efter Teno Elfwen 20 mil til Utsjocki en kil af Torneå Lappmarken. Efter Sur. T. 1766 N:o 64 nämnes Gränse Linien ifrån Merewara i Enontekis $25\frac{1}{8}$ mil til det ställe der Enari Elf sammanstöter med Garasjocki, då stora Tana Elf begynner.
- (g) Enl. R. W. A. S. 1771 p. 190 och 1772 p. 12, redan anfördt p. 127. Deraf ock ses Enarajocki eller

ordet Enontekis eller Tekemå som betyder en samling af watten hwartil Enontekis eller Muonio Elf gifwit anledning, som wid kyrkan formeras af Rångamå och Lättås wattuleder.

Kyrkan af träd, wid den nämnde wattuleden belågen, skall först wara bygd i Konung Carl IX:s tid 1600(h) men blifwit ombygd 1728, utan någre särdeles prydnader. (i) Den har sedan 1672 haft egen Präst eller Capellan til des 1748 Pastor hitsförordnades. (k) Gudstjensten hålles nu alt på finska. (l) Äldre tider har et Capell 8 mil N. W. härifrån blifwit upbyggt wid Rou-nola, som förmenes af 3 Lappar, som warit bröder, men har sedan blifwit ödelemnad. (m) Pastors

bo:

Tana Elfwens sträckning, som gör gräns der ofwan emellan Norrige och Sverige wid Utsjöcki.

- (h) Doct. Högströms Beskr. p. 229 nämner at kyrkbygdnad här skedd i Kon. Gustaf I:s tid, men efter Tornæi beskr. p. 24 synes som ingen kyrka förr än Carl IX:s tid 1600 här blifwit upbyggt, om ej något kyrkohus eller Samlingsställe förut warit inrättat. Uti Bazii Inv. Eccles. p. 839 wid 1642 års visitation står Temote-kis, som förmenes wara Enontekis. Sfr W. B. S. p. 244.
- (i) Inga andre prydnader äro här at nämna, än altartaflan med grof målning, som föreställer nattwarden.
- (k) Förste Comminist. war Ol. Math. Sirma, som blef förordnad 1675, och förste Pastor blef 1748 Salom. Tornberg, som war sifte Comminist. 1744. Kyrkoh. har utom Pastoral. samma Stat, som förut Capellanen hade, neml. 30 tr korn och 90 d. kmt eller $6\frac{2}{3}$ Rdr.
- (l) Lapparne äro och här större delen mågtige finska språket, bättre än i Suclaserfwi.
- (m) Af det, som på östra wäggen står skrifwit, skulle synas at den warit 200 år gammal, men af en för-

boställe är wid kyrkan. (n) Här invid är ock wanlige Tings, Marknads och Upbördstället i Febr. månad; men Scholæ-inrättning saknas, dock hafwa desse sockne boer frihet at gagna sig af Zuckasjerfwi schola efter tour. Här i socknen lönas ock I Catechet för Lappbarnens undervisning i fjällen. Både Enontekis Kyrka och Prästgård äro assec. i Allmänne förs. fonden. (o)

Detta Pastorat består nu för tiden af 5 Lappbyar eller trakter (p) neml. Rounala som 1782 hade 21, Lainisvuoma af 16, Romarvuoma af 8, Suondowara af 10 och Peldojerfwi af 5, tillsammans 60 skattlagde Lapphushåll, med 23 oskattlagde hushåll, som då utgjorde 496 Personer. På 30 bebodde nybyggen, och Prästbordet woro då 237, så at hela folk-N:rn gick til 733 Personer. (q) Utlagorne af socknen efter Lands Cont.

§ 3

upgift

teckning på Lappm. Kyrkornes ålder, ses ock denne blifwit upslatt först på 1600, och står ännu lemningar deraf. Klokan som der varit är förd til Enontekis och 1744 omgjuten. Här om nämnes ock af Tornæus p. 25 som 1650 talet der begravt en lapp Präst Georgius, som här varit wistande. Och har detta Capell varit belägit midt i fjällen; widare berättelse om detta Rounola Capell se Tornæi beskr. p. 25.

(n) Här gifs ej eller andre egor, än ångsland, och är detta et af de mindre Lappm. Pastorat äfwen bland de siff inrättade som redan är sagt.

(o) Se derom 1785 års Jur. Tidn. N:o 62.

(p) Kyrkoh. Engelmark nämner desse 5 byar: Suondowara, Peldojerfwi, Laniovuoma, Rångämä och Råmmavuoma.

(q) Efter 1695 års upbörds bok, war Enontekis delt i 3

uppgift 1784 war Lappskatt 29 Rdr och Nybyggare skatt 28 Rdr 16 fl., tillsammans 57 Rdr 16 fl. (r)

Själl och högder intaga ock större delen af denne Sockns sträckning. Dese själl delas här som annorstädes i större Själl, Sagnar och Själlwålar.

Näringsmedel äro här de samma för Nybyggarene som i Tuckasjerfwi, dock är nu för tiden ingen Bruks eller Bergshandtering uti detta Pastorat, ehuru anledning ar åfwen här torde gifwas til malmer. (s) Waror som köpas och säljas wid marknaden, äro enahanda med Tuckasjerfwi utom det, at här finnes större tilgång af torr fisk och Sein, som härrör deraf, at dese Lappar få endast nyttja fiske wid Westerhafwet på Norriska stränder emot afgift, och derföre merendels ärl. sälja 1000 Lisp. eller der öfwer torrfisk til Torneå Handlande. I öfrigt är KenskötseIn denne ortens största näring i synnerhet Lapparnes. Med upodlingar

hyar, derefter också af Tuneld p. 28, nämnes Staunola med 45, Peldojerfwi 11 och Sudowara med 13 Skatt Lappland; nybyggen anföres der endast til 18 st. Uti Tunæi Herdaminne, nämnes 1766 Gnontekis med 69 Lapprolkar och 18 nybyggen. I Acta Liter. 1728 p. 473 anföres Gnontekis med Tuckasjerfwi til 62³/₄ mantal.

(r) 1780 upgafs ifrån socknen Nybyggare skatten för 4¹⁵/₃₂ mantal til 29 Rdr 38 fl. och Lappskatten endast 22 Rdr 26 fl., som måste warit fel.

(s) Wid Paktowara såges här gifwits anledning til Silfvermaln.

odlingar har gått ganska smått i Torneå Lappmark, särdeles i Enontekis, så at här finnes ganska litet åkerjord, hvaråst såden sällan hinner til mognad, utan måst affryser eller torkar. Med ångsland äro dock flere upodlingar gjorde, så at Boskapskötslen mera drifwes med fördel. I allmänhet äro ock de fattigaste Nybyggare i Torneå Lappmark. (t) Jordmon är måst sandjord, på någre ställen träffas sandblandad lera; svartmylla och Klappurjord sällsynt.

Wattudragen i denna orten äro redan nämnde. Torneå Elfs Östre stora gren kommer ifrån denna församling under namn af Muonio- och Kolare wattuled, går tillsammans nedom Kengis med Västra grenen (W. B. S. p. 251). At denne wattusamling i synnerhet sker omkring Enontekis kyrka, af flere mindre Elfwer, är ock sagt. Af dem har Rångemå sitt ursprung ifrån Kilpisjaure, 2 mil långt träsk wid Riksgränsen, 5 mil N. W. ifrån kyrkan, och Lättås Elf, som här inwid sammanlöper, kommer ifrån Kommo och Poro träsk 5¹/₂ mil längre i Norr. (u) Ifrån

L 4

denne

(t) Om någon Nybyggare träffas med förmögenhet, så har sådant endast kommit genom handel med Lapparne.

(u) Alla watten på Landtryggens södra sida ifrån Haldefjäll til Koriswara, flyta åt Lättås äno, (R. W. A. S. 1772 p. 5) och således ifrån Enontekis samlas åt Torneå Elf. Men de på Norra sidan åt Kautokeino och Norrige och de östan före Koriswara åt Kemi Elf, o. s. w. Det är af samma märkligt se, at land- och fjällryggen som följts åt för hela Lappm. til Haldefjäll, der stillas

Denne sockns fjälltrakter gå åfwen wattuleder åt Norrige (x) likasom Kemi Elf åt Osterbottn härifrån samlar något wattn. (y) Emellan Juckasjerfwi och Enontekis är Sulajocki bäck (på Sw. öppen eller ofrusen bäck) märklig som den har et djupt och starkt källsprång därest aldrig tilfrysar. (z) Munas Elfwen rinner således härigenom åt Kemi wattuled. Fiske idkas här som i Juckasjerfwi, och

åt, och som sagt är kröter der Riks Linien efter Landryggen, och lemnar Kautokeino således på andra sidan i winklenn emellan Fjäll- och Landryggen. Ifrån Beldowaddo wiker gränsen åter af ifrån Landryggen, då den går åt norr, och får efter några mil Tenö Elf til skilnad mot Norrige, men landryggen håller sin sträckning framåt Enari eller Kemi Lappm. Således ligga både Kautokeino och Utsjocki N. om Landryggen.

(x) Enl. K. W. A. S. 1772 p. 4 rinner wattnen wid Tenomodla genom Lättasåno åt Sverige, men åt Westerhafwet genom Reijens Elf. Nirjaure ger wattn åt Enontekis Elf, åfwen åt Alati Elf för Kautokeino och Norrige, sådane dubbla wattuleder nämnas flere i gränsen. Alla wattn från Landryggens norra sida til Korjawara flyta åt Raisen Elf. Ifrån Aliewara til Maderviwi til Alati Elf, och de östanföre til Ladniolka åt Tenö Elf.

(y) Munas eller Munisjocki börjas i Munisjerfwi (Munas-tråff) $1\frac{1}{4}$ mil långt, i negden af Tunderifjäll, 3 mil Öster om Enontekis kyrka, och wid påß 3 mil mot Sockns Östra gräns, går åt Kittila i Sådantyle sockn och ger wattn åt Kemi Elf. Denne Elf löper först $4\frac{1}{2}$ mil tvärs genom Enontekis. Alla wattn ifrån Landryggen Östan för Koriswara rinna alla åt Munisjocki o. s. w. Se K. W. A. S. 1772 p. 5.

(z) Någre mena det wara samma källa som nämnes i Hiernes 1:ste flock p. 6 men ljumt wattn förekommer der icke.